

ЗМІСТ

	<i>Передмова до українського видання Віктора Галасюка</i>	7
	<i>Передмова</i>	9
	<i>Вступ</i>	34
	 Книга перша. ІСТОРІЯ	
<i>Розділ 1</i>	<i>Італійці</i>	53
<i>Розділ 2</i>	<i>Ганзеати</i>	59
<i>Розділ 3</i>	<i>Нідерландці</i>	69
<i>Розділ 4</i>	<i>Англійці</i>	75
<i>Розділ 5</i>	<i>Іспанці та португальці</i>	90
<i>Розділ 6</i>	<i>Французи</i>	97
<i>Розділ 7</i>	<i>Німці</i>	102
<i>Розділ 8</i>	<i>Росіяни</i>	112
<i>Розділ 9</i>	<i>Північноамериканці</i>	115
<i>Розділ 10</i>	<i>Уроки історії</i>	125
	 Книга друга. ТЕОРІЯ	
<i>Розділ 11</i>	<i>Політична та космополітична економія</i>	133
<i>Розділ 12</i>	<i>Теорія продуктивних сил і теорія цінностей</i>	143
<i>Розділ 13</i>	<i>Національний розподіл виробничих операцій і конфедерація національних продуктивних сил</i>	154
<i>Розділ 14</i>	<i>Приватна економія та національна економія</i>	164
<i>Розділ 15</i>	<i>Національність і економія націй</i>	172
<i>Розділ 16</i>	<i>Народна та державна економія, політична й національна економія</i>	186

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

<i>Розділ 17</i>	Мануфактурне виробництво й особистісні соціальні та політичні національні продуктивні сили	188
<i>Розділ 18</i>	Мануфактурне виробництво та природні продуктивні сили нації	197
<i>Розділ 19</i>	Мануфактурне виробництво та інструментальні сили (матеріальні капітали) нації	207
<i>Розділ 20</i>	Мануфактурне виробництво й інтереси землеробства	215
<i>Розділ 21</i>	Мануфактурне виробництво і торгівля	232
<i>Розділ 22</i>	Мануфактурне виробництво та судноплавство, морська могутність і колонізація	239
<i>Розділ 23</i>	Мануфактурне виробництво та інструменти обігу	242
<i>Розділ 24</i>	Мануфактурне виробництво та принцип сталості й продовження виробничої діяльності	258
<i>Розділ 25</i>	Мануфактурне виробництво та засоби, які стимулюють виробництво і споживання	264
<i>Розділ 26</i>	Митниці як головний засіб для розвитку і захисту внутрішнього мануфактурного виробництва	268
<i>Розділ 27</i>	Митниці та панівна економічна школа	274
Книга третя. СИСТЕМИ		
<i>Розділ 28</i>	Італійські фахівці з національної економіки	283
<i>Розділ 29</i>	Промислова система (яку економічна школа хибно назвала «меркантильною»)	289
<i>Розділ 30</i>	Фізіократична система, або система землеробства	294
<i>Розділ 31</i>	Система обміну цінностями	297
<i>Розділ 32: продовження</i>	Жан-Батіст Сей і його школа	301
Книга четверта. ПОЛІТИКА		
<i>Розділ 33</i>	Острівне верховенство та континентальні сили — Північна Америка і Франція	311
<i>Розділ 34</i>	Острівне верховенство та Німецький торговельний союз	327
<i>Розділ 35</i>	Континентальна політика	343
<i>Розділ 36</i>	Торговельна політика Німецького митного союзу	353
	<i>Деякі факти з біографії Фрідріха Ліста</i>	361

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ ВІКТОРА ГАЛАСЮКА

Цю книгу варто прочитати тим, хто цікавиться економікою. І її просто необхідно вивчити всім, хто опікується цією сферою професійно: від студентів і науковців до міністрів і парламентарів.

По-перше, ідеї Ліста сьогодні не менш актуальні, ніж 180 років тому, коли вони були сформульовані. Хоча й опір цим ідеям, принаймні в середовищі мейнстрімних економістів, досі не канув у Лету.

По-друге, саме ідеї Ліста визначально вплинули на економічний розвиток країн-лідерів Європи, Америки й Азії та сформували каркас їхньої державної політики. І навіть ті країни, які позірно підтримують і послідовно нав'язують іншим протилежні ідеї, самі старанно втілюють рецепти Ліста.

По-третє, книгу слід читати через особливу наукову традицію Ліста, яка ґрунтується не на абстрактних постулатах, а на глибокому дослідженні історії і реального контексту. Автор відкидає ідеологію та догматику в науці й пропонує логічний ланцюг: історія — теорія — система — політика.

По-четверте, сьогодні економісти потребують емпіричного підходу як повітря. Складність формул та абстрактність теорій не компенсують відсутність сенсів. Лист упевнено ствердив і на сотні років наперед вкоренив емпіричний підхід в економіці.

І, по-п'яте, безліч економістів «за деревами лісу не бачать», концентруючись на другорядних деталях, тоді як Лист створив цілісну систему — достатньо універсальну й дієву, щоб стати опорою економічного успіху Німеччини, США, Японії, Китаю, Південної Кореї та інших країн-лідерів.

Тому ця книга справді must-read.

7
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ ВІКТОРА ГАЛАСЮКА

Принагідно висловлюю вдячність за організаційну й фінансову підтримку видання книги:

- Фонду Ганнса Зайделя в Україні
- компанії «ІНТЕРПАЙП»
- компанії Aramis Laser Systems

Розвиток промисловості та економіки України потребує розвитку економічного мислення. І це важлива спільна справа.

*Президент Української асоціації Римського клубу,
член-кореспондент Всесвітньої академії науки
та мистецтва, член наглядової ради Київського
міжнародного економічного форуму, д. е. н.*

Віктор ГАЛАСЮК

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПЕРЕДМОВА

Якщо, як прийнято вважати, передмова має висвітлювати історію виникнення книги, то я повинен описати тут майже половину свого життя, оскільки вже минуло понад 23 роки від того моменту, як у мене з'явилися перші сумніви щодо слушності панівної теорії в політичній економії та я почав докладати зусиль, аби дослідити її помилки та їхні головні причини. Я справді заслуговував би на співчуття, якби зрештою з'ясувалося, що протягом цього тривалого часу то була лише гра моєї хворобливої уяви, оскільки ні переоцінка власних сил, ні завелике честолюбство не спричинилися до того, що я поставив перед собою таку високу мету і наполегливо йшов до її досягнення. Професія дала мені перший поштовх до цього; то була моя доля, яка з небувалою силою підштовхувала мене — дуже впертого — до подальших кроків на вже обраному шляху сумнівів і досліджень. Німці ще не забули, в яку глибоку прірву впав їхній добробут у 1819 році. На ту пору я мав готуватися до лекцій з політичної економії. До цього вивчив, як і інші, все, про що думали і про що писали в цій сфері. Але мені було недостатньо лише розповідати молодим про сучасний стан науки, я мав бажання навчити їх, яким чином, використовуючи надбання національної економії, можна сприяти розвитку добробуту, культури та сили Німеччини. Теорія вказувала на принцип свободи торгівлі. Однак розумним мені цей принцип видавався (і це підтверджувала практика) лише тоді, коли я брав до уваги наслідки скасування французьких провінційних митниць та об'єднання трьох королівств у складі острівної імперії. Дивовижні ефекти *континентальної системи* [= запровадженої в 1806 році наполеонівської «блокади», яка відмежувала Англію від Європи] та руйнівні наслідки її зняття були тоді ще досить близькими в часі, і я не міг їх не бачити та не відчувати. У прагненні знайти першопричину тих суперечностей я прийшов до думки: *усе це слушно лише за умови, коли всі нації*

взаємно реалізуватимуть принцип свободи торгівлі так, як це взаємно робили згадані вже провінції. Така думка спонукала мене поміркувати над природою нації; я зрозумів: теорія, опікуючись виключно людством, виключно індивідуумами, не побачила націй; мені стало зрозуміло, що вільна конкуренція між двома високорозвиненими в культурному вимірі націями може бути корисною для обох лише тоді, якщо обидві перебуватимуть на приблизно одному рівні промислового розвитку, і що нація, яка через несприятливі умови суттєво відстала в промисловості, торгівлі та мореплаванні, але яка має необхідні розумові й матеріальні засоби для розвитку цих галузей, спочатку сама має докласти зусиль і зробити себе здатною вести вільну конкуренцію з розвиненішими націями. Отже, я зрозумів різницю між космополітичною та політичною економією; в мені сформувалась ідея: Німеччина повинна усунути свої міжпровінційні митниці та завдяки загальній системі торгівлі прагнути досягти такого промислового й комерційного рівня, якого інші нації вже досягли на основі їхньої торговельної політики. Але замість досліджувати цю ідею в наукових пошуках, мій практичний розум штовхав мене до її впровадження в реальне життя; я був іще занадто молодим.

Щоб зрозуміти мої наступні зусилля, треба в уяві перенестись у 1819 рік. Управлінці й ті, ким вони керували, знать і прості громадяни, державні службовці та науковці — усі тоді носились із пропозиціями та проектами щодо нового політичного розвитку Німеччини. Країна нагадувала зруйноване війною господарство, колишні власники якого, повернувши свої володіння, мали на меті знов облаштувати затишне життя. Одні вимагали колішнього порядку зі старими засобами й іншим мотлохом, інші прагнули розумних інституцій і зовсім нових інструментів. Ті, хто керувався однаково і розумом, і досвідом, ждали знайти середину між старими домаганнями і новими потребами. Скрізь були суперечності й боротьба думок; усюди створювались об'єднання та товариства через необхідність просування патріотичних цілей. Федеральна конституція була теж нова, і, розроблена поспіхом, навіть обізнаним і мислячим серед дипломатів вона здавалася лише ембріоном, формування з якого добре організованої структури було віддано самим його творцям та прогресові часу. Окрема стаття (19-та) залишала досить простору для формування національної торговельної системи. Мені здавалося, що ця стаття може стати фундаментом, на якому необхідно було створювати промислове та комерційне процвітання [= зростання, розвиток, загальне благо] німецької Вітчизни, і це переконання привело мене до ідеї створення Союзу німецьких торгівців і фабрикантів*, який мав поставити собі

* У перших виданнях «Комунікативного лексикону» (Conversations-Lexikon) засновником цього союзу названо Й. М. Ельха з Кауфбойрена, мені ж, навпаки, приписують дуже підпорядковану участь у заснуванні цього об'єднання та його подальшій діяльності; мені також закидають велике недбальство в керуванні його справами. Повернувшись на німецьку Батьківщину, я зайнявся пошуком автора цієї статті, і мені назвали прізвище, яке зробило зрозумілими саме такі формулювання, адже воно

належало чоловікові, який мав перед Й. М. Ельхом чималі зобов'язання і який у цій справі здавав настільки важливішим, наскільки применшував мої зусилля. Не перебуваючи під тиском честолюбства, я вважав, що подавати протест проти цієї статті — це марна витрата часу. Але віднедавна бачу неминучу потребу надати цій справі суспільного розголосу. Відомо, що юридичний факультет Єнського університету нещодавно надав мені почесне звання доктора, і єнський кореспондент газети Allgemeine Zeitung з Аугсбурга написав із цієї нагоди, що я спочатку висловив ідею об'єднання німецьких держав для створення загальної німецької митної системи. Проти цього висловлювання в редакцію названої газети надійшла така рекламація:

«Повідомлення з Єни від 1 грудня 1840 року в газеті Allgemeine Zeitung, № 344, про те, що Фрідріх Ліст першим висловив ідею щодо свободи торгівлі й усередині країни, й із зовнішнім середовищем, має бути виправлено в тому сенсі, що честь цієї першої ідеї належить значному торгівцеві Й. М. Ельху з Кауфбойрена, який на Франкфуртському великодньому ярмарку 1819 року розповсюдив циркуляр, котрим запросив багатьох торгівців з усіх німецьких держав підписати лист-прохання до високих Федеральних зборів щодо цієї справи. За кілька днів тодішній професор Ліст із Тюбінгена випадково потрапив у Франкфурт і в захваті від такої ідеї взяв на себе зобов'язання написати текст того листа-прохання; із цим завданням він упорався майстерно, чим і зробив відомим своє ім'я. Після того як союз було створено, професор Ліст у супроводі нині вже померлого пана Шнелля з Нюрнберга відвідував німецькі мастєки, щоб отримати від них підтримку щодо цієї союзу».

Коротко хочу відтворити історію заснування цього союзу, аби повернути претензії пана Ельха та його прибічників на рівень, якого вони дійсно заслуговують. Справді так і є, що весною 1819 року я потрапив до Франкфурта-на-Майні у своїх приватних справах; але правда й те, що ідея такого об'єднання давно визріла в моїй голові ще задовго до того, як я поїхав до Франкфурта. Ще живі ті люди, з якими я до цієї поїздки та протягом неї розмовляв про це, і в кореспонденції померлого барона фон Котта, а гадаю, теж можна знайти письмові підтвердження тогу. Приїхавши у Франкфурт, я довірив свій план панові Шнеллю з Нюрнберга, відомому мені як розсудливий і патріотично налаштований торгівець. Шнелль загорівся моєю ідеєю, розповів мені про панів Бауерайса з Нюрнберга, Вебера з Гери, Арнольді з Готи, які повідомили йому свої скарги щодо нового митного тарифу Пруссії; він висловив думку, що підтримку цій справі серед присутніх на ярмарку у Франкфурті торгівців і фабрикантів додасть ще й те, що пан Ельх із Кауфбойрена, торгівець полотном, має намір збирати підписи для петиції до Німецького Бундестагу, в якій має йтися про заходи на допомогу проти внутрішніх торговельних обмежень у Німеччині. На моє наполягання Шнелль познайомив мене з Ельхом, і той показав мені чернетку (чи матеріали до неї) звернення до Бундестагу, котра, якщо я не помиляюсь, усе ще перебуває серед моїх паперів. У ній шлося передусім про перешкоди, які Австрія нещодавно створила на шляху вивезення полотна з Верхньої Швабії в Італію, — усе викладено просто і в канцелярському стилі. Ми домовилися і залучили до наших консультацій інших фабрикантів, а саме панів Ляйстера та Блахієра з Ганау, Гартмана з Гайдентайма, Херозе з Арау та інших. Але про створення торговельного союзу все ще не йшлося. Лише коли звернення до Бундестагу було написано і схвалено бурхливими оплесками, я озвучив свої подальші пропозиції. Ніхто не зможе заперечити, що всі пропозиції щодо заснування й організації союзу висловив виключно я; і той короткий час, протягом якого я розробив свої пропозиції, доводить, що до того я їх уже добре продумав.

А тепер прошу ще раз прочитати наведену вище рекламацію на користь пана Ельха, і ви здивуєтеся, що причина суперечності між мною і паном Ельхом полягає не у фактах, а виключно в тотальних відмінностях у нашій логіці. Як на свою заслугу пан Ельх укаже на те, що він першим висловив «ідею щодо свободи торгівлі всередині країни та із зовнішнім середовищем». Це претензія, якої я не висуваю і не можу висувати, тому що таку ідею висловили ще задовго до того, як ми двоє зустрілися у Франкфурті, де Гурне, Кене та Адам Сміт, а також тому що я ніколи не вимагав свободи торгівлі стосовно чужих націй, а навпаки, постійно виступав за спроможну національну систему торгівлі. Як на свою наступну заслугу пан Ельх укаже на те, що серед присутніх на ярмарку у Франкфурті торгівців він запустив в обіг циркуляр, щоб запросити їх приєднатися до задуманої ним петиції на адресу Бундестагу, зорієнтованої на свободу торгівлі. Цього факту я не заперечую. Але кожен погодиться: коли навіть припустити, що пан Ельх справді створив би задуману ним петицію, що він зібрав би досить багато підписів в її користь і що він був би спроможний написати текст петиції, яка привернула б суспільну увагу, то цим усім ще нічого не могло бути вирішено. Це якраз те, що я намагався зробити зрозумілим для тих, хто підписав мій текст петиції. Після

за мету домагатися скасування німецьких провінційних митниць і створення загальної німецької торговельної системи. Відомо, як цей союз було створено і як його поява позначилась на створенні об'єднання між двома обізнаними та глибокодумними регентами з Баварії та Вюртембергу, а також на заснуванні Німецького митного союзу.

Як радник Німецького торговельного союзу я мав доволі складну роботу. Усім науково вишколеним державним службовцям, редакторам газет і журналів, усім письменникам, які торкалися тематики політичної економії та пройшли виховання космополітичною школою, будь-який митний протекціонізм здавався теоретичним лиходійством. До цього додався ще й інтерес Англії та представників її промисловості до німецьких морських і ярмаркових міст. Відомо, які засоби англійське міністерство, що не звикло здавати свої позиції там, де йдеться про підтримку його торговельних інтересів, має в таємному службовому фонді для формування за кордоном відповідної суспільної думки. Тоді в Гамбурзі й Бремені, Лейпцигу й Франкфурті було видано безліч різної кореспонденції та листівок проти нерозумних вимог з боку німецьких фабрикантів щодо загального митного протекціонізму та проти їхнього радника, якому в особливо різких та знущальних висловах закидали, що він не опанував навіть перших і визнаних усіма науково вишколеними особами принципів політичної економії чи в нього просто замала голова, щоб їх зрозуміти. Позицію прихильників англійського інтересу посилювало ще й те, що на їхньому боці були тодішня панівна теорія та переконання німецьких науковців. Усередині самого союзу теж існували суттєві розбіжності в поглядах. Одні вимагали свободи торгівлі лише всередині країни; така свобода без захисту з боку зовнішнього середовища була б за тодішніх умов іще гіршим рішенням, аніж подальше існування провінційних митниць; це були торговці, що брали участь у німецьких ярмарках і торгівлі колоніальними товарами. Інші, а саме німецькі фабриканти, вимагали принципу відшкодування, який вони вважали очевидним, найсправедливішим і таким, що надає найбільші переваги. Останніх було менше, й ця меншість фактично була вже частково

підписання я казав їм: «Перед вами петиція, про яку говоритимуть, оскільки в її основі лежить національний погляд і вона відображає нагальне питання, але вона лежатиме в Бундестазі як сотні інших петицій. Щоб чогось досягти, ми маємо об'єднати всіх німецьких фабрикантів і торговців навколо єдиної мети, переконати німецьку уряду й установи в перевагах нашої системи, мати наших депутатів на зборах місцевих рівнів і конгресах, збирати й розповсюджувати факти, які промовляють на нашу користь, спонукати талановитих письменників, аби вони писали про нас, формувати суспільну думку на нашу користь шляхом видання власної газети, а також через публікації в інших газетах та журналах, і щороку збиратися на цьому ярмарку, щоб знову й знову нагадувати про себе Бундестагу». З усього цього пан Ельх не зробив нічого. Водночас у згаданій публікації я зображений як такий, що випадково приїхав у Франкфурт і, захоплений витонченими ідеями Ельха, несподівано отримав честь оформити їх у словесну форму, а після цього не робив нічого іншого, як тільки супроводжував пана Шенеля в його поїздках до німецьких маетків. Мовчанням обійшли й ті факти, що я пожертвував цій справі своє нове призначення, свою кар'єру і свій спокій, що я вніс значний капітал для покриття перших видатків, що я до 1821 року розробляв і писав усі папери й документи, а також замовчали те, як я їх писав.

зламана англійською конкуренцією. Радник мав, однак, іти за ними, якщо він хотів мати прихильників. Політична і взагалі спільна ефективність можлива лише завдяки трансакціям між різними думками тих, хто спочатку домовився про спільну мету. У цьому разі наступна мета полягала в скасуванні провінційних митниць та створенні національної митниці. Якщо одного разу шлагбауми впали, то вже жоден бог не був спроможний їх відновити. Якщо на певний момент національну митницю було створено, то все ще залишався час замінити її неправильний фундамент правильним, і тим паче в цьому разі, оскільки принцип відшкодування на цей момент давав більше, ніж вимагав принцип протекціонізму.

Очевидно, що ця боротьба вели з неоднаковою зброєю: з одного боку — сформована в усіх частинах теорія, якої фактично ніхто не заперечував, єдина школа, могутня партія, що мала своїх речників у всіх законодавчих органах і судах, а насамперед велику рушійну силу — гроші⁸; а з іншого боку — бідність і скрута, неоднорідність поглядів, внутрішній розкол та повна відсутність теоретичної бази. Ця боротьба дуже позитивно вплинула на мої подальші дослідження, але й дуже негативно — на мою репутацію. У щоденній боротьбі, яку мав витримувати, я зрозумів різницю між *теорією цінностей* і *теорією продуктивних сил*, а також фальшиву гру, яку панівна економічна школа вела зі словом «капітал»; я також зрозумів різницю між *перевагами мануфактурного виробництва* та *перевагами землеробства*; я також докопався до фальшивих аргументів, які школа використовувала для того, щоби переваги на користь вільної торгівлі продуктами землеробства зробити також чинними для обігу мануфактурних продуктів; я почав глибше проникати в *принцип поділу праці*, ніж це трактувала школа, та вивчати, *наскільки цей принцип може бути використаний стосовно цілих націй з урахуванням стану їхнього розвитку*.

Мої письмові роботи були ще незавершеним твором, та й усними зусиллями я заслужив мало слави, що дало змогу «Комунікативному лексикону» (Conversations-Lexikon), поки я був відсутній у Німеччині, відобразити всю ефективність моєї роботи як радника Німецького торговельного союзу в дуже негативному світлі й навіть стверджувати, що я присвоїв собі чужі заслуги⁹.

⁸ Також сентиментальність і романтика відіграють тут не таку вже й незначну роль, як скрізь, де шпугний стан витісняє природний. Для властивих їм почуттів воли, що тягнуть плуг, є набагато привабливішою картиною, ніж машина, що викидає пару й оре поле; і чим далі вони сягають поглядом назад в історію, тим шляхетнішим здається їм тодішній стан речей. Якщо споглядати реальність під їхнім кутом зору, то вони мають рацію. Мальовничішим видається не сучасне вівчарство, а колишнє прозаїчне землеробство, і так само романтичнішою здається гола дика людина зі стрілою та луком порівняно із сучасними вівчарями та пастухами. Ще навіть 15 років тому, коли йшлося про приєднання Бадену до Німецького митного союзу, один сентиментальний депутат баденського парламенту говорив про «зелений килим» і «вранішню росу», про «запах квітів» і «гру барв».

⁹ Вище я вже згадував цю інтриганську статтю й зараз цим вимагаю від її автора, щоб він відкрито і під своїм ім'ям її виправив.

Пізніше я побував у Австрії та Північній Німеччині, Угорщині та Швейцарії, Франції та Англії, і скрізь навчався, спостерігаючи за ситуацією й читаючи відповідні праці. Коли після цього доля закинула мене в Північну Америку, я відкинув усі книжки: вони могли лише скерувати мене у неправильному напрямку. Найкраща праця, яку можна прочитати в цій країні про політичну економію, — це життя. Тут можна побачити, як з дикого стану формуються багаті й могутні держави. Лише тут мені став зрозумілим поетапний розвиток народної економії. Процес, який у Європі тривав кілька століть, відбувається тут на наших очах, а саме — перехід від дикого стану до стану тваринництва, а від нього — до стану мануфактурного виробництва й торгівлі. Тут можна спостерігати, як рента з нічого поступово стає значущим чинником. Тут простий селянин-практик ліпше за найрозумніших науковців старого світу тямить, як отримати вигоду з наявних засобів, землеробства та ренти, — він прагне зблизитися з мануфактуристами та фабрикантами. Тут найгостріше корелюють між собою суперечності між землеробськими та мануфактурними націями і спричиняють гігантські конвульсії [= потрясіння]. Ніде так, як тут, не можна відчутти природу транспортних засобів та їхній вплив на духовне і матеріальне життя народів. Я читав цю книжку з допитливістю і старанністю та прагнув привести висновки, які черпав з неї, у відповідність до результатів своїх попередніх досліджень, досвіду й рефлексій. Сподіваюся, що в цьому процесі виникла система, котра — хоч якою недосконалою вона зараз є — базується не на бездумному космополітизмі, а на природі речей, уроках історії та потребах націй. Ця система створює можливість поєднати теорію з практикою та зробити політичну економію, яка до цього своєю схоластичною роздутістю, своїми суперечностями та своєю фальшивою базовою термінологією доводила до очманіння здоровий людський розум, доступною кожній освіченій людині — завдання, які не полишали мою голову з моменту створення Німецького торговельного союзу, але щодо можливості виконати які я часто мав сумніви. Доля розпорядилася так, що в Північній Америці я дістав неочікуване підбадьорення для продовження роботи над своїми ідеями. Після налагодження контактів з найвідомішими державними особами союзу, зокрема з президентом Пенсільванського товариства сприяння розвитку мануфактур і мистецтв *Ч. Й. Інгерзолем*, моя попередня діяльність у сфері політичної економії стала відомою. Коли 1827 року американські фабриканти та прихильники розвитку національної промисловості були «притиснуті до стінки» в питанні тарифів прихильниками вільної торгівлі, пан Інгерзолль звернувся до мене з проханням, щоб я висловив свою позицію із цього питання. Я зробив це, і з успіхом, як засвідчує грамота, котру додаю*. Дванадцять листів, у яких я розвивав свою систему, були не лише

* Витяг із протоколу Товариства сприяння розвитку мануфактур і мистецтва у Філадельфії:

«Ухвалено рішення офіційно заявити, що професор Фрідріх Ліст шляхом базованого на природі речей відмежування політичної й космополітичної економії від теорії продуктивних сил і теорії

надруковані в національній газеті Філадельфії, а й передруковані більше ніж півсотнею провінційних газет; Товариство сприяння розвитку мануфактур видало їх окремою брошурою з назвою «Нариси нової системи політичної економії» та розповсюдило її в багатьох тисячах примірників. Я також отримав поздоровлення від найвідоміших людей країни, зокрема від славного Джеймса Медісона, від Генрі Клея, Едварда Лівінгстона та інших.

На ту пору, коли на побажання Товариства сприяння розвитку мануфактур і мистецтва я повністю захопився розробкою глибшої праці про політичну економію і вже було надруковано вступ до неї, мені запропонували роботу на підприємстві, яка на тривалий час відірвала мене від написання наукової праці. Політика та написання книжок — це в Північній Америці малопробиткові заняття; той, хто хоче присвятити себе цим справам, але не має на родинному рівні достатніх доходів, має спочатку знайти підприємство, робота на якому створила б йому умови для сьогодишнього існування та на майбутнє. Я теж вважав за правильне дотримуватися цього принципу. Можливість така виникла завдяки тому, що раніше в Англії я познайомився з функціонуванням залізниць; також прислужилися щасливе відкриття нових пластів кам'яного вугілля та не менш щаслива купівля вартісних земель.

Із часом це матеріальне підприємство, яке, на перший погляд, не мало жодного стосунку до моїх науково-літературних занять, стало поштовхом до значного прогресу в моїх дослідженнях і політико-економічних поглядах. Раніше я знав про важливість транспортних засобів лише те, чого навчала теорія цінностей; лише відстежував ефекти від діяльності окремих транспортних установ і лише в аспекті розширення ринку та зниження ціни на матеріальні товари. І тільки тепер я почав аналізувати їхню діяльність, спираючись на теорію продуктивних сил і з огляду на їхній *цілісний вплив як національної транспортної системи*, тобто зважаючи на їхній вплив на все духовне й політичне життя, перевезення пасажирів, продуктивність і могутність націй. Тільки нині я зрозумів, який взаємозв'язок існує між *продуктивністю мануфактурного виробництва та національною транспортною системою*,

цінностей, а також використовуючи аргументи, що стали логічним наслідком цього відмежування, обґрунтував нову систему політичної економії, і це його велика заслуга перед Сполученими Штатами Америки.

Ухвалено рішення звернутися з проханням до професора Ліста написати дві книжки: першу — наукову, в якій має бути ґрунтовно викладено його теорію, і другу — популярну, яка має сприяти поширенню його системи в школах.

Ухвалено рішення з боку товариства замовити 50 примірників цих видань і клопотати перед законодавчими органами держав, зацікавлених в американській (промисловій) системі, щоб ті вжили аналогічну дію, а також робили все можливе й потрібне для розповсюдження цієї праці.

Ухвалено рішення влаштувати для професора Ліста коштом Товариства урочистий обід у готелі пана Хіда на знак суспільного визнання його заслуг і запросити на цей захід наших авторитетних співгромадян».

Ч. Й. Інгерзолль, президент
Редвуд Фішер, секретар